

УДК 341.1/8; 342.7

Тітко Е. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
(Університет державної фіскальної служби України,
Навчально-науковий інститут права)*

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЄКПЛ НА ПРИКЛАДІ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 10

Постановка проблеми. Кожна демократична держава розвивається та відстоює свою незалежність і соборність в умовах поваги та захисту основних прав та свобод людини. Саме право на свободу вираження поглядів виступає одним із основних прав людини, яке дає можливість людині бути почутим, відстоюючи свої особисті переконання.

Нормотворення та тлумачення є однією із найважливіших форм забезпечення принципу верховенства права та захисту прав і свобод людини. Однак, тлумачення будь-якого правового акту є настільки ж важливим, як і його прийняття, адже «некоректне», «хибне», «розмите» розуміння положень можуть призвести до неправильного застосування відповідних положень і, як наслідок, його повної неефективності. Саме тому в умовах тлумачення Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) і постає необхідність деталізації суті норм до обставин справи, часу, правової системи країни в межах практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що є запорукою відповідного правореалізуючого процесу на рівні національних судових системі зарубіжних країн світу.

© Тітко Е. В., 2021

© Національний університет «Острозька академія», 2021

-
- Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.*

У посібнику Ради Європи «The European Convention on Human Rights: A living instrument» від 2020 р. зазначається, що ЄКПЛ є живим інструментом кожної людини для захисту своїх прав [17]. Права людини, регламентовані ЄКПЛ захищаються усіма державами-членами у обраний ними спосіб. Причому, права людини, проголошені 70 років тому, не тільки не втратили своєї актуальності, а й постійно тлумачаться ЄСПЛ по-новому, відповідно до конкретних обставин, що надає цим правам «нове життя розуміння».

З урахуванням цього, неможливо застосовувати ЄКПЛ та Протоколів до неї без актуального (з урахування історичних викликів часу, які формують періодизацію (поколінь) прав людини та їх реалізацію) тлумачення її положень в умовах обставин сьогодення.

Інтерпретація норм ЄКПЛ в практиці ЄСПЛ з урахуванням кожної справи є необхідними елементом посиленого «контролю» дотримання права і свобод кожного. З урахування активної уваги до положень ст. 10 ЄКПЛ в умовах всебічного розуміння суті даного положення зупиняємо увагу на ній в межах інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальному, питання тлумачення положень ЄСПЛ є висвітленим у вітчизняній правовій науці. Його у своїх роботах піднімали такі видатні вітчизняні науковці як В. М. Ватаманюк, Ю. Л. Власов, В. В. Гончаров, В. І. Євнітов, В. П. Кононенко, О. В. Легка, В. В. Лутковська, М. В. Мазур, С. М. Палешник, І. В. Суходубова, Ю. М. Тодика, К. О. Трихліб, Н. М. Ульянова, Т. І. Фулей, Л. А. Цвігун та інші. Окремо такими науковцями, як І. А. Сердюк, Т. М. Слінько, Е. В. Тітко, С. В. Шевчук та іншими була звернута особлива увага саме на положеннях ст. 10 ЄКПЛ та практику ЄСПЛ, які розкривали суть даного права та необхідності введення в дію правомірного обмеження свободи вираження поглядів, однак, з урахуванням важливості та постійного уваги до

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

даної тематики, постає неодноразова потреба у деталізації та тлумачення даного положення, особливо в умовах сьогодення.

Постановка завдання. Виходячи із актуальності питання тлумачення ЄКПЛ на прикладі ст. 10, у статті розкриті такі завдання:

- розкрити загальні особливості тлумачення норм ЄКПЛ;
- проаналізувати принципи тлумачення ЄКПЛ;
- розкрити зміст ст. 10 ЄКПЛ;
- дослідити приклади практичного тлумачення ст. 10 ЄКПЛ на практиці ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу. Будучи комплексною концепцією, верховенство права включає в себе значне число елементів. Перш за все звертається увага на різні аспекти захисту людини від свавілля держави. Крім цього, в зміст верховенства права включаються такі аспекти, як правова визначеність, рівність перед законом, заборона дискримінації, повага до прав людини, доступ до незалежного і неупередженого правосуддя та ін.

При практичному впровадженні норм права, виникає необхідність конкретизувати ті чи інші положення нормативного акту, розкриваючи їхній зміст, а також інтерпретуючи положення під кожен конкретну ситуацію. Саме правильна інтерпретація правової норми надає можливість суб'єкту правових відносин коректно зрозуміти її суть та правильно застосовувати її до тих чи інших правовідносин.

Тлумачачи положення ЄКПЛ, що містять поняття, розроблені в міжнародній практиці і закріплені в нормах міжнародного права, ЄСПЛ часто також звертається до відповідних норм міжнародного права і їх тлумачення компетентними суб'єктами. Нарешті, положення ЄКПЛ в ряді випадків містять пряму відсилання до норм міжнародного права [5, с. 132]. Так, наприклад, у ст. 7 «Ніякого покарання без закону», зазначається, що нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Такі ж відсилання до міжнародного права містяться у ст. 15 «Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації»; ст. 35 «Умови прийнятності» [2].

Відзначимо, що тлумачення норм ЄКПЛ реалізується з урахуванням різних прийомів та методів, а також слідуючи визнаним правилам. Такі правила регламентовані Віденською конвенцією про право міжнародних договорів від 1969 р. Зокрема, у відповідності до положень ст. 31 зазначеної Конвенції: «Договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору». Однак є один вирішальний момент. Згідно зі ст. 4 вищезгаданої Конвенції, її положення застосовуються до міжнародних договорів, укладених державами після набрання нею чинності [1]. Варто відмітити, що Віденська конвенція набула чинності 1980 р., у той час, як ЄКПЛ прийнята у 1950 р., хоча різні держави приєднувались до неї у різний час.

Тобто, інтерпретація норм ЄКПЛ не потребує особливого інструментарію, досі невідомого науці міжнародного права, хоча із формально юридичної точки зору до неї можуть бути застосовані положення Віденської конвенції. У цьому контексті доречно відзначити думку українського дослідника В. П. Кононенка, який наголошує, що на відміну від суб'єктивних зобов'язань, які виникають із положень міжнародного договору, який характеризується взаємністю, положення, регламентовані ЄКПЛ дають право застосовувати до неї термін «колективне забезпечення» та відносити її до категорії договору-закону [3, с. 196]. Адже, виходячи із ЄКПЛ, держави-учасниці, через її ратифікацію, надають свою згоду підпорядковуватись спільному та однаковому режиму щодо захисту прав людини.

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.*

В даному контексті слід звернути увагу на т.зв. поняття «колективного забезпечення», яке прямо відображене у частині «soft law» ЄКПЛ 1950 р., де підтверджується намір європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, в першу чергу, базуючись на Загальній декларації з прав людини 1948 р. і відповідно в частині ст. 33 спрямовує (Висока Договірна Сторона) розгляд питань щодо будь-якого порушення положень ЄКПЛ та Протоколів до неї [7, с. 229; 2].

При цьому важливо не забувати, що при здійсненні інтерпретації норм ЄКПЛ та Протоколів до неї необхідно брати до уваги природу положень як правозахисного документу/ів, які мають історичну еволюцію, де практика ЄСПЛ здійснює провідну роль «*interpreter*» з урахуванням відповідних принципів та методів тлумачення ЄКПЛ та Протоколів до неї.

Серед принципів та методів тлумачення виокремлюють наступні: ефективного і динамічного тлумачення та забезпечення правової визначеності; пропорційності та забезпечення рівноваги інтересів; забезпечення певної свободи національного розсуду; автономного тлумачення; врахування загальноновизнаних міжнародних стандартів та принципів міжнародного права; забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини [6, с. 131] та філологічного, історичного, теологічного, системного, функціонального (методів) тлумачення [6, с. 167].

Саме дотримання вищенаведених принципів та розуміння суті методів є важливим вектором при інтерпретації положень ЄКПЛ та протоколів до неї, як Європейським судом з прав людини, так і національними судами, які звертаються до ЄКПЛ та рішень ЄСПЛ як правових джерел (ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», 2006 р. зі змінами) [8].

-
- Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

Виходячи із змісту методів тлумачення відразу можна звернути увагу на назву документу. В оригінальній англійській версії назва правозахисного договору European Convention on Human Rights [16] та франкомовній версії Convention européenne des droits de l'homme [15] можуть мати інші філологічні, історичні та, наприклад, теологічні тлумачення в умові т.зв «ратифікаційної процедури», на що прямо впливають одні із етапів стадії укладення міжнародних договорів (парафування, підписання). Саме тому на офіційному веб-ресурсі Європейського суду з прав людини (URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/convention>), де представлені різномовні версії ЄКПЛ зазначено, що автентичними є лише англійська та французька версії ЄКПЛ.

Нагадаємо, що ратифікована ЄКПЛ та відповідні на той час Протоколи до неї на території України отримала назву «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.» відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», 1997 р. [9]

Виходячи із вище наведеного, автор, вважає помилкою у науковій літературі та різних інших документах використовувати наступні назви даного документу як «Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод», «Європейська конвенція з прав людини та основних свобод», «Європейська конвенція про захист людських прав і основоположних свобод» та ін., при цьому з прямим посиланням на офіційний веб-ресурс Верховної Ради України, хоча окремо такі назви мають місце бути, як теми дослідження та обговорення.

В даному, такому філологічному контексті, звертаємо увагу на положення ст. 10 ЄКПЛ. Коротко, її зміст можна узагальнити відповідно до авторського підходу наступним чином: «право на свободу вираження поглядів

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

– це сукупність прав людини, які реалізуються шляхом пошуку, збору, отримання і поширення будь-якої інформації публічно чи особисто, письмово чи усно, дією чи бездіяльністю, зображенням чи рухом або в інший спосіб – на власний вибір у всіх сферах суспільного життя, що дає можливість «бути почутим» без втручання органів державної влади і незалежно від державних кордонів. Реалізація цього права не може бути обмежена, за винятком тих умов, які встановлені законом і є необхідними у демократичному суспільстві з метою захисту таких інтересів: а) національної, громадської безпеки, територіальної цілісності; б) попередження та запобігання злочинів і заворушень; в) охорони здоров'я, честі, репутації, моралі або захисту прав і свобод інших осіб; г) запобігання розголошенню конфіденційної/секретної інформації та підтримання авторитету і безсторонності правосуддя» [10, с. 46].

В умовах порівняння англійської версії ЄКПЛ та ратифікованого документа України можна простежити наступне: відповідно до п. 2 ст. 10 в частині останнього положення підстав введення в дію правомірного обмеження свободи вираження поглядів: «...or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary» [16]. Разом з тим положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод вказують наступне: «...для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [2]. Так, якщо розбирати суть перекладу поняття «judiciary», то з англійського перекладу воно означає судова влада, судовий, однак аналізуючи практику ЄСПЛ за даним положенням видно, що справи стосуються адвокатської діяльності, органів поліції, прокуратури тощо, тобто мова йде не суто про «судову систему», де, безумовно, дані інституції є сторонами для забезпечення судового процесу, але мова йде і про окремі питання певних дій таких інститутів. Яскравою справою, на думку автора, яка може показати суть тлумачення «judiciary», є справа «Касадо Кока проти Іспанії» [11], де заявник – Пабло Касадо Кока, адвокат, мешканець Валлдорей,

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

неподалік Барселони. У 1979 р. він розпочав юридичну практику, регулярно розміщував інформацію про себе на сторінках різноманітних рекламних друкованих видань, у газетах Барселони. Касадо неодноразово публікував назви фірм та компаній, що вдавалися до його послуг. Рада колегії адвокатів Барселони притягувала заявника до дисциплінарної відповідальності, накладаючи штрафи та оголошуючи попередження. Особливу увагу привернув інформаційний бюлетень «Valldoreitx Residents' and Property Owners' Association» (бюлетень Асоціації жителів і власників нерухомості у Валлдорейц (Барселона), у якому на третині сторінки було опубліковано юридичну практику заявника із зазначенням його координат (прізвища, адреси та номера телефону). З цих причин Рада колегії адвокатів Барселони відповідно до статуту колегії знову наклала дисциплінарне стягнення за «професійне» рекламування. Національна Рада колегії адвокатів підтримала дії барселонських колег. Косадо звернувся до ЄСПЛ, посилаючись на порушення ст. 10 ЄКПЛ 1950 р. і ст. 20 Конституції Іспанії, яка гарантує право на свободу вираження поглядів. Відповідно до статуту членам колегії адвокатів Іспанії забороняється рекламувати та пропагувати практику своєї професії у комерційних цілях. Члени Колегії адвокатів могли розмішувати невеликі публікації в газетах – анонсування власної практики, про зміни (за наявності) членства в Колегії та контактів (адреси, телефонного номера). Їхній текст треба було заздалегідь погоджувати з Колегією адвокатів і оприлюднювати на сторінках преси не більше ніж три рази протягом двох місяців. У статуті колегії зазначено, що рекламування є несумісним з професійною етикою, тому що це порушує моральні принципи професії – чесність і незалежність інститут адвокатури. Також передбачена публікація брошур з відповідним матеріалом, заздалегідь погодженим Радою Колегії адвокатів, із зазначенням авторів, які працювали та упорядковували певну брошуру. Під час з'ясування обставин справи було наголошено на тому, що інформація, яку публікували від імені

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

Касадо, була доступна широкому загалу та мала комерційний характер, а рекламування не має відношення до права на свободу вираження поглядів. ЄСПЛ встановив, що реклама – це спосіб просування послуг і товарів. Навіть «законна» реклама може інколи бути обмежена для запобігання недобросовісній конкуренції та поширення невиправданої інформації. Реклама не належить до сфери свободи слова; вона слугує не громаді, а приватним інтересам зацікавлених осіб, тому положення ст. 10 ЄКПЛ 1950 р. не поширюється на рекламу. ЄСПЛ і Комісія констатують, що професійні об'єднання, як наприклад, колегія адвокатів, є корпораціями публічного права. Згідно із статутом колегії адвокати дбають про громадський інтерес шляхом надання вільної і належної правової допомоги, їх діяльність підлягає державному контролю за здійсненням юридичної практики і дотриманням норм професійної етики. ЄСПЛ прийняв до уваги посилення уряду та Комісії на те, що вжиття дисциплінарних заходів ґрунтувалося на забороні членам колегії адвокатів займатися рекламою своєї діяльності відповідно до ст. 31 Статуту Колегії адвокатів Іспанії. Уряд і Комісія вважають, що головною метою такої заборони є «захист прав інших осіб», зокрема інших членів колегії. Уряд також зазначив, що рекламу завжди вважали несумісною з гідністю професії, повагою до колег та з інтересами широкої публіки. У ЄСПЛ немає підстав сумніватися, що обмеження, накладені радою колегії адвокатів, були спрямовані на захист інтересів широкої публіки, підтримання водночас поваги до колег, авторитету і безсторонності державних органів, які виконують правозахисні функції. Варто брати до уваги особливий характер адвокатської професії: адвокати мають виняткове право участі в суді та імунітет від судового переслідування за свої промови в залі суду. Тому їхня поведінка має бути скромною, чесною та гідною. Зважаючи на викладене, стає зрозумілим, що обмеження на адвокатську діяльність традиційно пояснювалися посиленням на ці особливі риси. Уряд вважає, що оспорювані

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

норми статуту Колегії адвокатів Іспанії відображають концепцію професійного статусу тих, хто працює на правосуддя, якої дотримуються самі члени колегії адвокатів [10, с. 81-81].

Саме тому доречно тлумачити «impartiality of the judiciary», не як «безсторонності суду», а як «безсторонності правосуддя», яке включає всі інституції діяльності правосуддя. Такий підхід, власне, і був прямо відображений, але вже у положеннях ст. 34 Конституції України, 1996 р.: «...або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [4].

Повертаючись до принципів тлумачення, слід звернути увагу на принципі забезпечення певної свободи національного розсуду, де яскраво показується пропорційність «необхідність у демократичному суспільстві» передбачуваний меті, на прикладі справи «Таммер проти Естонії» [13] щодо захисту особистого життя і репутації. Заявник – журналіст і редактор естонського щоденного газетного видання. Інтерв'ю, яке було опубліковане в «Postimees» 3 квітня 1996 р. під назвою «Уло Руссак спростовує факт крадіжки», стосувалося звинувачення Лаанару. Публікація висвітлювала деякі події з її особистого життя, що сталися у період, коли вона працювала помічником прем'єр-міністра Естонії Савісаара і про які вона писала у своїх мемуарах як приватна особа. Лаанару була партійною активісткою і водночас обіймала посаду редактора газети цієї партії. У 1989 році вона народжує дитину, батьком якої був Савісаар. Дитина виховувалася не в дитячому садку, а батьками Лаанару. З 1995 р. Савісаар обіймав посаду міністра внутрішніх справ, а Лаанару була його радником. Десятого жовтня 1995 р. Савісаар був змушений піти у відставку після оприлюднення певних секретних записів (касет) його розмов з іншими естонськими політиками. У той же день Лаанару заявила про причетність до наведених записів та взяла на себе відповідальність за них. Згодом, зійшовши з політичної арени і залишивши Міністерство внутрішніх справ, Лаанару розпочала роботу над мемуарами, у чому їй допомагав

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

журналіст Уло Руссак. Під час написання своєї біографії в розмові із журналістом вона визнала, що заява, яку вона зробила 10 жовтня 1995 р., була неправдивою. Крім того, у розмові згадувалося про її стосунки з Савісааром, одруженим чоловіком. У відповідь на запитання, чи мала вона наміри зруйнувати сім'ю посадовця, вона зізналася, що ніколи не була доброю матір'ю, як їй цього завжди хотілося, і замислювалася на тим, чи не заплатила вона надмірну ціну, пожертвувавши дитиною заради кар'єри. Під час підготовки та написання її спогадів виникли суперечки з журналістом стосовно публікації її біографії. Лаанару подала цивільний позов до талліннського суду (Tallinna Linnakohtus) для захисту своїх прав як автора рукопису. Національний суд своєю постановою 29 березня 1996 р. заборонив журналістові публікувати рукопис. Останній все-таки вирішує оприлюднити матеріали, отримані ним під час їхньої співпраці. Публікації Руссака про історію життя Лаанару почали з'являтися у щоденній газеті «Eesti Päevaleht» з 1 квітня 1996 р. Пізніше, того ж року, Лаанару видала свої мемуари, заявляючи, що матеріали, опубліковані журналістом Руссаком у газеті, є неправдивими, проте не вказала, які саме. Останньою краплею став уривок з інтерв'ю, опублікованого в газеті 3 квітня 1996 р.: «Між іншим, чи не відчуваєте ви, що зробили героя не з тієї людини? Людина, що розбиває чийсь сім'ю (abielulxhkuja), невідповідальна та безвідповідальна мати, яка покинула власну дитину (rongaema). Після цієї публікації Лаанару звинуватила журналіста в тому, що він завдав їй образи, вживши стосовно неї слова «abielulxhkuja» та «rongaema».

Рішенням від 3 квітня 1997 р., ухваленим відповідно до ст. 130 Кримінального кодексу Естонії, журналіста визнали винним в образі Лаанару і наклали на нього штраф у розмірі 220 естонських крон. Постановляючи рішення, талліннський суд керувався експертним висновком Інституту естонської мови (Eesti Keele Instituut) і взяв до відома небажання журналіста

- Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

примиритися з Лаанару та вибачитись перед нею. Згідно з Кримінальним кодексом Естонії, відповідальність не залежить від особистих рис потерпілого. Відповідно до експертного висновку, слова, вжиті заявником, містять оцінне судження і свідчать про негативне і недобррозичливе ставлення до Лаанару. Слово «rongaema» означає матір, яка не виявляє турботи про свою дитину, а слово «abielulxhkuja» означає людину, що завдала шкоду або зруйнувала чийсь сім'ю. Обидва явища завжди засуджувалися естонським суспільством, і це знайшло відображення в естонській мові. Утім, самі по собі ці слова не є непристойними. Відповідно до ст. 45 Конституції Естонії свободи можуть бути обмежені, якщо це є необхідним у демократичному суспільстві. Так, свобода слова, зокрема свобода преси може бути обмежена з метою захисту громадського порядку, моралі, прав і свобод інших осіб, здоров'я, честі і доброго імені. Водночас, згідно зі ст. 23 Цивільного кодексу Естонії, особа має право подати позов до суду для захисту своєї честі від образи, право вимагати знищення матеріалів, що принижують її честь. Заявник, не погодившись з рішенням національного суду Естонії, звернувся до ЄСПЛ по захист свого порушеного права відповідно до ст. 10 ЄКПЛ 1950 р. ЄСПЛ, дослідивши всі викладені обставини, постановив, що метою втручання держави в цій справі є захист репутації та прав інших осіб. Преса дійсно виконує важливу функцію у демократичному суспільстві, але вона не повинна оприлюднювати інформацію, що має образливий характер, особливо щодо репутації і прав інших осіб, та конфіденційну інформацію. Виходячи з обставин справи, ЄСПЛ дійшов висновку, що заявник був засуджений за наведені ним у газетному інтерв'ю репліки, які зачіпали особистість Лаанару. ЄСПЛ відзначає, що національні судові органи визнали слова «abielulxhkuja» і «rongaema» образливими щодо неї і наклали на журналіста санкцію, мотивуючи це потребою захистити її репутацію та права. ЄСПЛ установив, що висловлювання заявника були реакцією на міркування пані Лаанару про себе.

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

Проте Суд наголошує, що національні суди визнали слова «gongaeta» та «abielulxhkuja» оцінними судженнями в образливій формі, яка є не обов'язковою для вираження негативної оцінки. ЄСПЛ відзначає, що заявник міг висловити своє критичне ставлення до вчинків Лаанару, не вживаючи образливих виразів, і зазначає, що сторони по-різному оцінюють статус Лаанару як публічної особи. ЄСПЛ бере до уваги, що Лаанару пішла з посади у жовтні 1995 р. через скандал із секретними записами розмов Савісаара, відповідальність за які вона взяла на себе, однак не вважає встановленим, що вживання згаданих слів про приватне життя Лаанару виправдано громадським інтересом або було питанням суспільної значущості. Зокрема, не доведено, що її особисте життя позначилося на громадському житті країни. Таким чином, висловлювання заявника навряд чи можна розглядати як вияв суспільного інтересу. ЄСПЛ установив, що йдеться про конфлікт між правом поширювати ідеї та правом на захист репутації і прав інших осіб, і дійшов висновку, що національні органи влади за цих обставин мали право втрутитися у здійснення заявником свого права і таке втручання держави є необхідним у демократичному суспільстві для захисту репутації і прав інших осіб відповідно до п. 2 ст. 10 ЄКПЛ 1950 р. [10, с. 72-74].

Так, у справі «Джерсіл проти Данії» ЄСПЛ наголосив, що свобода вираження поглядів є складовим елементом демократичного суспільства, а також засадою його самореалізації та прогресивного розвитку. Суд наголосив, що положення п. 2 ст. 10 застосовуються не лише до інформації, отриманої за згодою, а і такої, яка може образити чи шокувати. Такими є вимоги толерантності та плюралізму, без дотримання яких неможливе функціонування демократичного суспільства. Отже, у цьому рішенні ЄСПЛ наголошує на важливості дотримання свободи вираження поглядів, при цьому не забуваючи про можливу руйнівну силу, яку свобода слова може спричинити. Особливо варто відзначити спільну думку суддів Гьолькюкюлю,

- Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

Руссо і Валтікосо, які відзначають: «Незважаючи на те, що ми цінуємо особливе значення, яке надають свободі слова деякі судді, тим більше, що зовсім недавно їх країни були їй позбавлені, ми не можемо допустити того, щоб ця свобода поширювалася на підбурювання до расової ненависті, і на зневагу до народів інших, ніж той, до якого ми належимо, і на апологію застосування насильства по відношенню до вказаних народів» [12].

У іншій справі «Лінгенс проти Австрії» застосований принцип пропорційності та забезпечення рівноваги інтересів. Судом відзначається, що при застосуванні положень ст. 10 ЄКПЛ дуже важливо чітко розрізняти оціночні судження та реальні факти. ЄСПЛ наголосив, що ключова відмінність між двома зазначеними видами відтвореної інформації проявляється у тому, що факти можна довести, на відміну від оціночних суджень, довести які неможливо.

Важливим є висновок ЄСПЛ щодо того, що свобода отримання інформації та формування ідей щодо політичних лідерів також належить до свободи вираження поглядів. При цьому, коли у центрі уваги стоїть публічна особа, політичний лідер – межі допустимої критики її є ширшими, ніж у випадках, коли мова йде про звичайну приватну особу. Пов'язано це із тим фактом, що будь-який політичний лідер усвідомлює, що його вчинки стануть об'єктами пильної уваги широкого загалу людей, ЗМІ, журналістів [14].

Таким чином, у зазначеному рішенні ЄСПЛ підкреслив важливість соціального статусу особи та її місця у суспільстві для розуміння меж застосування або обмеження свободи вираження поглядів. Дійсно, не зважаючи на те, що усі люди є рівними, існують обставини, які вимагають обмеження власної свободи вираження поглядів задля дотримання порядку або ж навпаки, адекватного відношення до вираження поглядів інших людей.

Висновки. Таким чином, тлумачення норм ЄКПЛ може відбуватись у двох площинах: на підставі норм, закріплених у Віденській конвенції 1969 р.

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

та з урахуванням специфічного характеру ЄКПЛ, який розкривається через «колективне забезпечення», як один із ключових елементів європейського публічного порядку, при цьому, в основу тлумачення норм ЄКПЛ завжди має покладатись принцип та методи тлумачення, які в основу кладуть «дух закону» та гарантії захисту прав людини та свобод кожного.

В цілому можна констатувати, що тлумачення норм ЄКПЛ є важливими, адже не завжди правові приписи відповідають вимогам сучасності, а їхнє трактування ЄСПЛ у конкретних рішеннях дають змогу «прив'язати» їх до викликів сьогодення.

На прикладі розглянутих у статті справ можна стверджувати, що питання тлумачення прямо впливають на розуміння суті положень ст. 10 ЄКПЛ з урахування різних обставин, де вирішальну роль відіграють принципи та методи тлумачення, які не дозволяють відійти від певних «червоний ліній», які і утримують межу недопустимості порушення прав людини. Саме тому тлумачення норм є «надважливою процедурою» не лише для адаптації ЄКПЛ до сучасного світу, а й для вироблення постійної «адапційної практики» національних законодавства країн-членів Ради Європи до тих ситуацій, які можливо уникати в умовах судочинства.

Список використаних джерел

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Міжнародний документ № 995_118 від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 23.04.2021).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ № 995_004 від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.04.2021).

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.*

3. Кононенко В. П. Особливості інтерпретації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. як правозахисного договору. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 194-202.

4. Конституція України: Документ № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2021).

5. Липкина Н. Н. Толкование Конвенции о защите прав человека и основных свобод Европейским судом по правам человека и верховенство права. *Журнал российского права*, 2015. № 4. С. 130-142.

6. Мазур М. В., Тагієв С. Р., Беніцький А. С., Кострицький В. В. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навчальний посібник. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.

7. Мережко О. О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. К.: Таксон, 2002. 344 с.

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 26.04.2021).

9. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2021).

10. Тітко Е. В. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід Європейського суду з прав людини. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 168 с.

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

11. Case 15450/89 Casado Coca v. Spain від 1994 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-94284&filename=CASE%20OF%20CASADO%20COCA%20%20v.%20SPAIN%20-%20%5BRussian%20> (дата звернення: 28.04.2021).
12. Case 15890/89 Jersild v. Denmark від 1993 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-45611&filename=001-45611.pdf&TID=ihgdqbxnfi> (дата звернення: 26.04.2021).
13. Case 41205/98 Tammer v. Estonia від 2001 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-68408-68876&filename=003-68408-68876.pdf> (дата звернення: 28.04.2021).
14. Case 9815/82 Lingens v. Austria від 1986 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-57523%22> (дата звернення: 26.04.2021).
15. Convention européenne des droits de l'homme, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_FRA.pdf (дата звернення: 28.04.2021).
16. European Convention on Human Rights, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (дата звернення: 28.04.2021).
17. The European Convention on Human Rights: A living instrument, 2020. URL: <https://edoc.coe.int/fr/convention-europeenne-des-droits-de-l-homme/8528-the-european-convention-on-human-rights-a-living-instrument.html> (дата звернення: 26.04.2021).

Тітко Е. В.

Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

У статті автор розкриває особливості інтерпретації положень Європейської конвенції з прав людини. Автор стверджує, що інтерпретація правових норм – це один з ключових чинників для функціонування правового суспільства, так як прийняття норми далеко не завжди означає її коректне застосування. Зважаючи на це, автор статті зазначає, що тлумачення норм ЄКПЛ може відбуватися в двох площинах: на підставі норм, закріплених у Віденській конвенції 1969 року і з урахуванням специфічного характеру ЄКПЛ, який розкривається через «колективне забезпечення», як одного з ключових елементів європейського публічного порядку. При цьому в основу тлумачення норм ЄКПЛ завжди покладається принцип захисту прав людини.

Автор також проводить аналіз ряду рішень, винесених у справах щодо порушення ст. 10 ЄКПЛ та зазначає, що їх аналіз показав, як тлумачення тих чи інших норм може змінюватися від справи до справи. Це дає автору право стверджувати, що кожна норма може бути адаптована до різних обставин і може трактуватися судом по-різному, в залежності від конкретних обставин справи. Такий підхід суду до інтерпретації статті ще раз підтверджує, що ЄКПЛ є живим організмом, здатним розвиватися і адаптуватися під нові обставини, не дивлячись на те, що її норми приймалися більше 70 років тому.

Ключові слова: ЄКПЛ, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, свобода вираження поглядів, тлумачення ЄКПЛ, інтерпретація Конвенції.

Титко Э. В.

Особенности толкования и принципы интерпретации ЕКПЧ на примере положений статьи 10

В статье автор раскрывает особенности интерпретации статей Европейской конвенции по правам человека. Автор статьи утверждает, что интерпретация правовых норм – это один из ключевых факторов для

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.

функционирования правового общества, так как принятие нормы далеко не всегда означает ее корректное применение. Ввиду этого, автор статьи отмечает, что толкование норм ЕКПЧ может происходить в двух плоскостях: на основании норм, закрепленных в Венской конвенции 1969 г. и с учетом специфического характера ЕКПЧ, который раскрывается через «коллективное обеспечение», как один из ключевых элементов европейского публичного порядка. При этом в основу толкования норм ЕКПЧ всегда положен принцип защиты прав человека.

Автор также проводит анализ ряда решений, вынесенных по делам в отношении нарушения ст. 10 ЕКПЧ и отмечает, что их анализ показал, как толкование тех или иных норм может меняться от дела к делу. Это дает автору право утверждать, что каждая норма может быть адаптирована к различным обстоятельствам и может трактоваться судом по-разному, в зависимости от конкретных обстоятельств дела. Такой подход суда к интерпретации статьи еще раз подтверждает, что ЕКПЧ является живым организмом, способным развиваться и адаптироваться под новые обстоятельства, несмотря на то, что ее нормы принимались более 70 лет назад.

Ключевые слова: ЕКПЧ, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, свобода выражения взглядов, толкование ЕКПЧ, интерпретация Конвенции.

Titko E.

Peculiarities and principles of the ECHR interpretation on the example of Article 10

The author of the article reveals the peculiarities of the interpretation of the articles of the European Convention on Human Rights. The author argues that the interpretation of legal norms is one of the key factors for the functioning of a legal society since the adoption of a norm does not always mean its correct application. In

▪ Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpss.pdf>.

view of this, the author of the article notes that the interpretation of the norms of the ECHR can take place in two dimensions: based on the norms enshrined in the 1969 Vienna Convention and taking into account the specific nature of the ECHR, which is revealed through *collective security* as one of the basic elements of European public order. At the same time, the principle of the protection of human rights should always be based on the interpretation of the norms of the ECHR.

The author also analyzes several decisions made in cases concerning violations of Article 10 of the ECHR and notes that their analysis showed how the interpretation of certain norms can change from case to case. This gives the author the right to argue that each rule can be adapted to different circumstances and can be interpreted by the court in different ways, depending on the specific circumstances of the case. This Court approach to the interpretation of the article once again confirms that the ECHR is a living organism capable of developing and adapting to new circumstances, even though its norms were adopted more than 70 years ago.

Key words: ECHR, European Convention on Human Rights, freedom of expression, ECHR interpretation, explanation of the Convention.

-
- Тітко Е. В. Особливості тлумачення та принципи інтерпретації ЄКПЛ на прикладі положень статті 10. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2021. № 1(23) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21tevpps.pdf>.